

OCHRONA ZWIERZĄT

Kołosz wielobarwny *Araneus ceropegius* – rzadki na niżu gatunek pająka

Pająki *Araneida* (syn. *Araneae*) należą do bardzo interesujących i stosunkowo dobrze poznanych w Polsce zwierząt dzięki m. in. pracom badawczym Władysława Kulczyńskiego, prowadzonym na przełomie XIX i XX w. (Ka wecki 1967). Szczegółowe obserwacje pajaków ujawniły ich ważną rolę w zachowaniu równowagi ekologicznej w leśnych ekosystemach, polegającą na ograniczaniu populacji wielu „szkodliwych” owadów (pojęcie „szkodnik” występuje jedynie w odniesieniu do gospodarki leśnej). Jednak praktyczne wykorzystanie ich do zwalczania owadzych szkodników lasu, poza jednym udanym eksperymentem, jak dotąd, speszło na niczym (Ka wecki 1976). Niektóre pająki, ze względu na rzadkość występowania i zagrożenie wyginięciem, zostały w Polsce objęte ochroną gatunkową. Są to: tygrzyk paskowany *Argiope bruennichi*, skakun *Philaeus chrysops*, poskocz krasny *Eresus niger* oraz wszystkie gatunki należące do gryzieli – *Atypus* (Rozporządzenie... 1995).

Sporo gatunków pajaków ma specjalne wymagania siedliskowe – wybiera miejsca otwarte, nasłonecznione, np. skraje lasów, łąki. W takich właśnie biotopach w Lasach Oliwskich można napotkać osnuwika *Linyphia triangulari* (zasiedla on także świerkowe młodniki) oraz również częstego palearktycznego namiotnika *Pisaura mirabilis*. Innymi pospolitymi pajakami – nie tworzącymi pajęczyn – są: kwietnik *Misumena vatia* (występuje w trzech odmianach barwnych: żółtej, białej i seledynowej) oraz waleśak zwyczajny *Pardosa amentata* z rodziny pogońcowatych *Lycosidae*. Rodzinę krzyżakowatych *Araneidae* reprezentują m. in. cztery gatunki: niezbyt pospolity krzyżak dwubarwny *Araneus marmoreus* (forma typowa i odmiana barwna *pyramidatus*), bardzo pospolity *A. quadratus* i krzyżak ogrodowy *A. diadematus* oraz – kołosz wielobarwny *A. ceropegius*.

Kołosz wielobarwny jest gatunkiem rzadkim, zwłaszcza na niżu. Stanowisko tego pająka odnotowano głównie na terenach wyżej położonych – w górach, m. in. w Pieninach (Strojny 1987). Pająk ten tworzy sieciupałki o kolistym kształcie, rozwieszane około pół metra nad ziemią, pomiędzy roślinami zielnymi lub krzewami porastającymi łąki. Od innych krzyżakowatych można go odróżnić po charakterystycznym rysunku na odwłoku (ryc. 1). Odwłok może być biały, żółtawy lub lekko brunatny, głowotułów – czerwobrunatny. Dymorfizm płciowy u kołosza objawia się m.in. w różnicy wielkości samicy i samca – jest to typowa cecha przedstawicieli rzędu pajaków. Większa samica osiąga do 13 mm długości, samiec nie przekracza 9 mm (Strojny 1986).

Na terenie Lasów Oliwskich kołosza wielobarwnego odnotowano na dwóch odległych od siebie stanowiskach, od 1996 r. – na trzech, czwarte położone jest poza tym obszarem (ryc. 2).

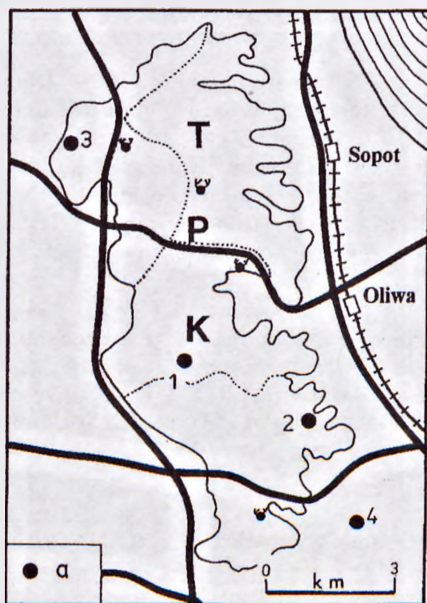
Ryc. 1. Kołoz wielobarwny na źdźble trawy w projektowanym rezerwacie przyrody „Dolina Radości” (13.06.1993 r.). – *Araneus ceropegius* on a grass-blade in the projected Dolina Radości nature reserve (13 June 1993).

Rys. Marcin S. Wilga

Stanowisko 1 znajduje się na łące w oddziale 126p leśnictwa Matemblewo, na skraju projektowanego rezerwatu florystycznego „Dolina Radości”. Znalezionej w czerwcu 1993 r. osobnik był samicą, na co wskazywały duże wymiary ciała. Pająk miał ubarwienie białe z wyraźnym kontrastowym rysunkiem. Nie utworzył dużej, regularnej pajęczyny, lecz zaczątek sieci (?) wokół pochylonego i łukowato wygiętego źdźbła trawy, na wysokości ok. 20 cm nad ziemią.

Stanowisko 2 zlokalizowano w lipcu 1993 r. w dolinie Samborowo w pobliżu „Grubego Dębu”, pomnika przyrody nr 206A – według rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Gdańsku (Bielawska, Kamieniecki 1987) (obwód w piersznicy 5,60 m). Kołoz, samica, utworzył nieregularną pajęczynę – płataninę nitek – ok. 40 cm nad ziemią na szczycie białego kwiatostanu przytuli pospolitej *Galium mollugo*. Pod względem wielkości i ubarwienia nie różnił się wyglądem od egzemplarza znalezionej w Dolinie Radości. Z daleka pająk był niewidoczny, zdradził jego obecność ruch. Rok później, w lipcu, ponownie natrafiono na kołoz. Tym razem zaobserwowano parę pająków – samicę i samca. Samica zajmowała centralną część regularnej pajęczyny o średnicy ok 20 cm, nachylonej pod kątem 75–80° i zorientowanej na południe. Natomiast mniejszy o 1/3 samiec znajdował się na samym skraju sieci, w miejscu jej zamocowania do roślinności łąkowej. Pająki znajdowały się prawdopodobnie w okresie godowym.

W latach 1995 i 1996 znów napotkano kołoz na wymienionych dwóch stanowiskach, co świadczy o trwałym ich zasiedleniu przez ten gatunek. W czerwcu 1996 r. zlokalizowano kolejne 3 stanowisko pająka – na Końskich Łąkach, położonych w leśnictwie Gołębiewo, w pobliżu linii kolejowej Gdynia–Kościerzyna, wyznaczającej zachodnią granicę Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego. Dokumentem potwierdzającym tę lokalizację jest film przyrodniczy, zrealizowany przez Jerzego Boja z TV Gdańsk, zapre-

Ryc. 2. Stanowiska 1–2 (a) kołosa wielobarwnego na obszarze Lasów Oliwskich (czerwiec–lipiec 1993 r.), (linią ciągłą zaznaczono nowe granice Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego – część południowa). Stanowiska 3 i 4 zlokalizowano w czerwcu i lipcu 1996 r. – Stations 1–2 (a) of *Araneus ceropegius* in the Oliwa Forests (June–July 1993), (continuous line – new borders of the Trójmiejski Landscape Park, southern part). Station 3–4 localized in June and July 1996

zentowany w sierpniowym Magazynie Ekologicznym „Kropla” w lokalnym programie telewizyjnym. Stanowisko 4 (lokalizacja – lipiec 1996 r.) znajduje się na nasypie (od strony południowej) nieczynnej linii kolejowej Gdańsk–Kokoszki, w rejonie Brętowa. Pojedynczy egzemplarz kołosa został wypatrzony na szczycie baldachu gorysza pagórkowego *Peucedanum oreoselinum*. Zaobserwowano interesujące zjawisko niszczenia własnej sieci przez pająka. Miało to na celu uchronienie „drogocennego” pajęczego surowca przed deszczem lub zmniejszenie powierzchni pajęczyny zanim nastąpi wietrzna pogoda. Wspomniane zjawisko jest wynikiem synoptycznych zdolności pajaków, które potrafią prognozować pogodę z wyprzedzeniem kilkudniowym lub nawet kilkutygodniowym (Lityniecki 1989).

Marcin S. Wilga

Bielawska B., Kamieniecki M. 1987. *Trójmiejski Park Krajobrazowy*. Zarząd Parków Krajobraz. w Gdańsku, Centr. Ośr. Inf. Turyst. Oddz. w Gdańsku, 21.

Kawecki Z. 1967. *Władysław Kulczyński (1854–1919), z posłowiem Stanisława Kulczyńskiego*. Memorab. Zoolog. 18.

Kawecki Z. 1976. *Zoologia stosowana*. PWN, 241–243, Warszawa.

Lityniecki I. B. *O przepowiadaniu zjawisk przyrody*. Wiedza Powszechna, 74–77, Warszawa.

Strojny W. 1986. *Nasze zwierzęta*. PWRiL, 65–69, Warszawa.

Strojny W. 1987. *Pieniny*. Wiedza Powszechna, 82, Warszawa.

Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 6 stycznia 1995 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt. W: Dz.U. nr 13, poz. 61, Urząd Rady Ministrów, Warszawa.

OCHRONA PRZYRODY NIEOŻYWIONEJ

Projektowane geologiczne stanowisko dokumentacyjne w Piekarach koło Krakowa

Zrębowe wzgórza, występujące na obu brzegach przełomu Wisły pod Tyńcem, są utworzone z wapieni górnej jury. Skąły te reprezentują dwie facjalnie zastępujące się odmiany litologiczne. Jedna z nich to wapienie ławicowe z licznymi krzemieniami, a druga – wapienie skaliste nieławicowe i nie zawierające kongregacji krzemionkowych, natomiast odznaczające się dużą podatnością na krasowienie. W wapieniach skalistych powszechnie występują poszerzone szczeliny, kawerny, jaskinie i schroniska skalne, a na obnażonych powierzchniach skały wykształcona jest zazwyczaj charakterystyczna mikrorzeźba (Alexandrowicz 1960).

Obie wymienione odmiany wapieni jurajskich można obserwować w ścianie starego kamieniołomu w Piekarach, znajdującego się na północno-wschodnim stoku wzgórza Stróżnica. Jego ściana o wysokości 15–16 m i długości około 200 m jest eksponowana na wschód i wznosi się bezpośrednio nad terasą Wisły. Eksploatacja była tu prowadzona w ubiegłym stuleciu. Na Wyżynie Krakowskiej jest to najlepsze odsłonięcie, ukazujące facjalne (boczne) przechodzenie wapieni ławicowych w wapienie skaliste (Alexandrowicz 1955). Taka wzajemna relacja dwóch typów litologicznych wapieni jurajskich była także opisana z Baczyna, z okolic Korzkwi, z Doliny Kobyłańskiej i z Doliny Prądnika.

W północnej części odsłonięcia występuje wapień ławicowy o typowym wykształceniu. Miąższość poszczególnych ławic waha się w granicach